

Национальная самоидентификация лирического «я» автора имеет свою философско-психологическую основу, что объясняется мировоззрением, местом рождения, религией, культурой самого поэта, выбором его ценностных ориентиров, соотношением общественных и личных ценностей, а также внутренними психологическими процессами личности писателя, своеобразием реакций на внешние события как раздражители, психологическими особенностями, темпераментом и характером автора. Среди всех особенностей поэтического творчества И. Андрусика определяем модус его национальной идентичности. Под слоем закодированной лексики спрятана суть украинца. Окружающий мир не существует вне сознания лирического субъекта. Автор выстраивает свой внутренний мир на основе украинской природы. Поэтому в его стихах перед нами предстает национальный образ украинского мира. В сборнике «Писать мыслите» помещены портреты деятелей украинской и мировой культуры, стихи-рефлексии над произведениями искусства, прямое обращение лирического героя к И. Франко, аллюзии и реминисценции на произведения Т. Шевченко и др. В стихах И. Андрусика отражено чисто христианское мировоззрение автора, украинский мир пронизан чрезвычайно сильной любовью к своей родине, ее народу, территории, природе и т. д. Лирический герой Ивана Андрусика определяет себя в мире, позиционируясь как украинец, которому не безразлична судьба его Украины.

Ключевые слова: лирический герой, идентичность, национальная самоидентификация, Иван Андрусик.

Urys Tetiana. Philosophical and Psychological Basis of National Self-identification in Contemporary Ukrainian Lyrical Poetry (Based on the Works of Ivan Andrusiak). The modern Ukrainian poetry tries to move away from the usual and traditional stereotypes of all kinds. Ivan Andrusyak is one of its members, creating new original content and form but nationally rooted lyrics. National self-identification of lyric author's «I» has a philosophical and psychological basis, which is due outlook, birthplace, religion, culture of the poet, the choice of his values, the ratio of public and private property, as well as internal psychological processes of the writer's individual, peculiar reactions to external events as irritants, psychological characteristics, temperament and character of the author. Among all the features of Andrusyak's poetry we determine the mode of his national identity. Under a layer encoded lexicon is hidden essence of Ukrainian. The surrounding world does not exist outside of consciousness lyrical subject. The author builds his inner world on the basis of Ukrainian nature. Therefore, in his poetry Ukrainian national image of the world appears before us. The book «Pysaty myslite» contains portraits of figures of Ukrainian and world culture, poetry, reflection on art, lyrical direct appeal to Ivan Franko, allusions to the works of Taras Shevchenko and others. The purely author's Christian worldview is reflected in his poetry, Ukrainian world is permeated extremely strong love for his country, its people, territory, nature and more. The lyrical hero of Ivan Andrusyak defines himself in the world as Ukrainian who is not indifferent to the fate of his Ukraine.

Key words: lyrical hero, identity, national self-identification, Ivan Andrusiak.

Стаття надійшла до редколегії
23.11.2015 р.

УДК 82.161.2 – 31Хоткевич09

Марина Фіжделюк

Антеїстичний погляд на гуцульську ментальність у прозовій творчості Гната Хоткевича

Розглянуто сегмент прозової спадщини Г. Хоткевича, який виділено серед творів на гуцульську тематику. У процесі дослідження зосереджено увагу на поєднанні природного та людського у творчості митця, висвітлено основні передумови формування антеїстичного погляду. Підкреслено те, що автор намагається встановити гармонійний зв'язок між власними відчуттями та світопростором, розгледіти в навколишньому середовищі істинну сутність буття справжнього горянина.

Ключові слова: антеїзм, Гуцульщина, ментальність, гуцул, Гнат Хоткевич, природа, світопростір.

Постановка наукової проблеми та її значення. На початку ХХ ст. Гуцульщина з позиції антеїзму стає об'єктом наукового літературознавчого дослідження в прозових творах М. Коцюбинського («Тіні забутих предків»), Г. Хоткевича («Гірські акварелі», «Гуцульські оповідання»), М. Грушевського («На горах»), Н. Романович-Ткаченко («Карпатські етюди»), Ю. Шкрумеляка («Огні з полонин»), І. Синюка («Образки з природи», «Братчику, рятуй!...») та ін. Письменники шукали в спілкуванні з

природою рятунок для людства від зовнішніх впливів цивілізаційного поступу, а в спогляданні внутрішнього світу гуцула, його духу, називаючи його «дитям природи», митці намагались досягнути те внутрішнє сакральне-ментальне єство, що єднає гуцула з природою, утрачене іншими етносами, націями внаслідок суспільного розвою.

У творчості Г. Хоткевича входженням у природу як у загальний символічний світ вищої, Божої мудрості, особливо характеризуються дві збірки оригінальної «малої прози» письменника – «Гірські акварелі» та «Гуцульські образки». Вони стали наслідком незабутніх вражень митця від карпатських пейзажів та їх впливу на формування характеру верховинців. Головна риса добірок полягає у взаємопроникненні ліричного та епічного способів зображення, поєднанні романтичного й реалістичного письма, експресіоністичних та імпресіоністичних елементів, що засновуються на принципі безпосередньої фіксації вражень, спостережень, співпереживань. Ще на початку ХХ ст. критики звернули увагу на творчі полотна митця. У 70-х роках цю думку поглибив Б. Михайличенко, який зауважував із приводу «Гірських акварелей»: «Тонко відтворюючи стан кольору та освітлення в природі, володіючи багатством тональних нюансів пейзажу та портрету, акварель у живописі й літературі здатна зафіксувати та передати щосекундний людський настрій або стан природи. У текстах Г. Хоткевича особливо виокремлюються фрагменти та картини, що безпосередньо тяжіють до живопису та скульптури» [7, с. 39].

Провідне місце в «Гірських акварелях» і «Гуцульських образках» належить відтворенню карпатської природи та мальовничого пейзажу. Парадигма їх сприйняття в діапазоні від суму до радості побудована переважно на переживаннях ліричного героя. У низці кольорових акварелей письменник насичує пейзажі різними барвами, відтінками та світлом. «Полудень. Сонця немає, за хмарами його не видно, але чуєш поцілунок його на собі... У тонкій блакиті дальші потопають гори, а по ближчих видно хід хмар. Напарило, намлоїло в повітрі – аж у вухах дзвонить. Пригадається тобі якийсь жагливий мотив – і носиш, і несеш його з собою, і не годен відкинути, позбавитися» [13, с. 311].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Думки про органічну заглибленість наших співвітчизників у природу та прагнення віднайти з нею цілковиту гармонію вчені висловлювали неодноразово, що відображено в дослідженнях М. Костомарова, І. Нечуя-Левицького, С. Кримського, О. Кульчицького, В. Павленко та ін. Із погляду багатьох дослідників, зміна рідного довколишнього середовища або повна його втрата неминуче призводять до серйозних зрушень у психіці українців, наслідком чого стає вироблення негативної самооцінки, утрата відчуття гармонійності буття, виникнення психологічного дискомфорту. Головна особливість філософського бачення дослідників полягає в осмисленні внутрішнього зв'язку, що існує між людиною та природою. Людина сприймається як елемент довкілля, живе за законами природи й підпорядковується її основним принципам буття. Живучи згідно з законами природи, людина прагне віднайти повну гармонію у своїх стосунках із природою. Звідси досить популярною є думка про цілковиту залежність внутрішнього емоційного стану особистості від перебування фізичного в межах власного природного середовища. Філософські роздуми щодо співвіднесення внутрішньої гармонії й буття людини із зовнішнім рідним природним середовищем знайшли своє повне відображення в художній літературі. Адже показ у художніх творах такого єднання й залежності психічного стану людини від природного середовища дає змогу комплексно досягнути ментальні особливості характеру конкретної нації. Усі ці аргументи логічно вкладаються в трактування української ментальної картини світу. Таку позицію підтверджує С. Кримський, зазначаючи, що одним з інваріантних в українській картині світу залишається архетип природи. «Вона розглядається не як храм, майстерня чи безодня, а материнське родове начало». При цьому, на відміну від загальнослов'янського поганства, у якому «мати – сира земля» трактувалась у подвійному плані – і як життя, і як смерть, в українському менталітеті архетип природи має виключно позитивний смисл. Природа тут наповнюється символами життя і підноситься над поганською, пантеїстичною поетизацією зовнішнього буття тим, що виступає як резонатор людської душі. Її як дзеркало почуттів і бажань людини, мрії та ідеалу краси знаходимо в українських думках, у творах Т. Шевченка, П. Куліша, М. Гоголя, Лесі Українки та М. Коцюбинського» [5, с. 81].

Мета й завдання статті – проаналізувати антеїстичні погляди на ментальність гуцулів у прозі Г. Хоткевича, що формувалися на початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У прозі Г. Хоткевича Гуцульщина постає як світ людського буття, у якому на ментальному рівні пересіклись

основні національні інваріанти, визначені ще М. Гайдеггером, «Дім – Поле – Храм». Текстуальний рівень осягнення Гуцульщини в розумінні письменника чітко окреслений поєднанням та співіснуванням рис цих інваріантів в одному цілому. Про Гуцульщину Г. Хоткевича можна говорити як про Дім як святе довкілля, де кожен мешканець краю має свою чітко визначену місію. Гуцульщина також являє собою й певний життєвий простір, топос або архетип природи, складовою частиною яких і виступає людина. Вона споживає продукти, створені природою, набирається сил у єднанні з природою, виявляє свої певні ментальні особливості в єднанні з природним середовищем, адже поняття «Поле» екстраполюється у свідомості кожного українця в поняття символу землі, що включає всі близькі ландшафтні поняття. Для гуцула це чітко визначені архетипи «гори», «долини», «полонини» та ін. Гуцульщина виведена на сторінках «гуцульських творів» Г. Хоткевича ще і як «Храм», місце, де зберігається «внутрішній етос» гуцула, його душа, переконання про ціннісний ментальний зв'язок із рідним краєм (зокрема, на рівні підсвідомості). Саме наявність такої впевненості не дає змоги асимілюватися всім представникам гуцульського субетносу серед інших націй, розчинитися серед масиву негативного впливу зовнішнього середовища, зберегти власні національні традиції.

Подорожні нариси «Гірські акварелі» вийшли окремою книжкою в Харкові (1914), перекладені іноземними мовами ще за життя письменника. Їх сміливо можна зарахувати до класичних зразків української художньої прози за глибиною проникнення в соціальні пласти життя, людську етнопсихологію, нерозривно пов'язану з природним довкіллям, за палітрою зображувальних засобів та лаконічністю форми.

Уже в першому творі циклу «З гір потоки» з усією пристрасстю постає таємний, казковий світ природи, відкриваючи спраглому подорожньому свої чарівливі обійми, уводячи його в розуміння вічного єднання людини з природою: «Навчи мене, смерічко, бути таким, як ти. З dna життя, з брудів і болю щоб умів вирости до сонця й усміхатися світові. І вибачити своїй сірій минувшині і спомин самий про минулу чорну гірку в'язку тернів зробити прекрасним, і стати самому чистим, як вода, що корінь твій обливає, смерічко. В багновищі зеленому, в слизоті і гною тече – а хоронить жемчуг чистоти» [13, с. 298].

Звукові, музичні образи тісно переплітаються із зоровим уявленням та іррадіюють у цілому спектрі відчуттів. Такий психологізований лірико-симфонічний пейзаж із сильним мажорним струменем допомагає особистості розчинитися в навколишньому середовищі, звільнитися від темних думок та знайти сили до внутрішнього відродження. Одним із наскрізних гірських кольорів у Г. Хоткевича є зелений – колір вічного життя та безперервного оновлення. Наприклад, «густо-зеленим лісом» [13, с. 300] поросли скелі («З гір потоки»), зробивши «з калюжі озеро – зелене дзеркало» [13, с. 305] («Два шуми»), а поміж «непорушними стінами смерек, які творять зелений ліс» [13, с. 306], виокремлюється «наймолодша смерічка із найзеленішими віточками» [13, с. 307] («Збуджена»). Інші кольори – синій, червоний, білий – у творах митця трапляються значно рідше і є яскравими мазками на фоні основного зеленого. Наприклад, червоний асоціюється із драмою дівчини – «молодої збаламученої смерічки» [13, с. 307], яку підманув вітер («Збуджена»). Проте це не тільки колір жертви, убивства, мук та загибелі – це також колір активного життя, динамічних емоцій, збудження та еросу, передвісник нового народження або нового відходу в потойбічний світ [1, с. 131]. Білий та синій в акварелях Г. Хоткевича – кольори гір, хмар, дороги чи гірських стежок – «стають мірилом часу та символом вічності» [7, с. 40]. Вони передають стан душі, звільненої від тіла, стан духу, не обтяженого матеріальними чинниками. Натомість чорний колір у творах письменника, попри його символіку первісної землі та плодючості [1, с. 295], викликає мотиви суму, приреченості, танатофобії – страху смерті («Жаль за горами»).

У «Гірських акварелях» автор використовує відтінки навколишнього середовища ще й задля передачі відповідних їм станів людської душі. Гори та ліс у свідомості горян безмежні та по-особливому блаженні. Наприклад, автор передає враження ліричного героя від розповідей діда Матфея, який хвалиться своїм селом: «За мою пам'ять хатий було тут дві. А тепер хата в хату, хата в хату» [13, Т.2, с. 355]. Хоча насправді хат було всього вісім. Яскравий характер карпатського горця, який відчуває себе дитиною природи, викристалізовується перед читачем із портрета-замальовки Г. Хоткевича «Гуцул». Рвучкість, сила, швидкість верховинців відчуваються у всьому: і любить гуцул гостро, бо «любаску лупцює не жаліючи, бо не жаліючи й пестить», і «б'ється найгостріше,

по-гуцульськи» [13, с. 356]. У «Гірських акварелях» певною мірою цьому сприяє й персоніфікація мальовничих деталей, наприклад: «заговорить ліс тисячею голосів і притулиться до громом розбитого пня, і заплаче» [13, с. 303] («Два шуми»), «крикне беззвучно навздогін покинена смерічка» [13, с. 307] («Збуджена»), «зійде місяць блідий над сніговим супокоєм, рівнодушно обійде своє робоче коло і піде знов десь» [13, с. 310] («Самітна смерічка»), а «люта ріка тепер рве землю, несамовито тягне дерево» [13, с. 323] («Повінь»), «росте, випинає брудну могутню спину, валить каміння по днищу, мов громи б'ють» [13, с. 320] («Черемош») тощо. У такому енергійно-поетичному змалюванні навколишнього середовища відчувається вплив на творчість Г. Хоткевича сецесійного (англ. *secession* – відхід) мистецтва межі XIX–XX ст., мотиви та образи якого чітко виокремлюються в художньому доробку М. Вороного, П. Карманського, О. Кобилянської, М. Філянського, М. Яцкова та інших письменників. І справа тут не тільки в тому, що сецесійний стиль активно використовує, з одного боку, топіку втоми, розчарування та смерті, а з другого – способом контрастних настроїв утверджує особливий оптимізм та життєвий азарт. Як зауважує Я. Поліщук, «до національних особливостей української сецесії належить передусім щедра флористична декоративність та використання різноманітної рослинної орнаментики» [10, с. 209]. У творах Г. Хоткевича емоційне захоплення ліричного персонажа мальовничим навколишнім середовищем позначене відчуттями краси, утіхи та насолоди. Невипадково саме споглядання за Верховиною зумовлюють творчу насагу героя й бажання увіковічити побачене на папері (через опоетизацію або малярство). «Мамо природо! Ти велична, ти безмежна в своїй красоті! Ти благословенна, і благословенним є кождий плод чрева твого, – але страшно з тобою» [13, с. 318]. «Навчи мене... Навчи мене бути таким, як ти» [13, с. 300]. Спостерігаємо прагнення Г. Хоткевича на мистецькому рівні відобразити те, про що писав Ф. Ніцше у своїй праці «Народження трагедії з духу музики»: «Людина-філософ має передчуття, що під тією реальністю, в якій ми живемо, і в якій ми є, прихована друга, якась зовсім інша, що також є ілюзорною» [8, с. 56]. Варте уваги ще одне твердження видатного філософа: «Кожен митець є наслідувачем безпосередніх мистецьких станів природи, чи то, зокрема, аполлонівський митець-мрійник, чи то діонісійський сп'янілий митець» [8, с. 58]. Проте в змалюванні Г. Хоткевича природа є не тільки благодаттю для людини, а й страшною, несамовитою силою, яка здатна наповнити людську душу тривогою та жахом («Черемош», «Повінь», «Злочин природи»).

Безпосереднім предметом зображення у творах митця стають переживання ліричного героя від спостережень за навколишньою дійсністю та особливостями гуцульського життя. Яскравою єдністю кольорового та емоційного начал характеризується акварель письменника «Д'горі», у якій відтворені враження від цнотливості Карпатських гір. Натомість в акварелі «Два шуми» образи лісу, «заблуканої верби», «лісових ручаїв», «веселої пташини» сугерують чарівність поетичного враження від природи, немов протиставляючи переживання настроєвого нюансу приземленому побутовізміві. За їх посередництвом у свідомості героя вимальовується фантасмагорично-екзотична картина гірської природи з численними міфічними істотами: «І не телепають тут козлоногі лісовики, а лише ельфи веселі водять тут беззвучні танки і росу п'ють з похилих квіток. Добрі феї ранками миють сніжно-білі свої шати, а вечором хором співають нечутні молитви невидимим своїм богам. Поет тут пісню складає своєму сердцю та ростить душу» [13, с. 305]. Цю картину не руйнує навіть «прощальна» акварель Г. Хоткевича «Жаль за горами», і весь цикл модерної «малої прози» письменника врешті постає як вияв творчої енергії опору песимістичній дійсності та силам зла. Гуцульщина, на думку Г. Хоткевича, – це край, який вражає насамперед невігаданою й непереборною силою, а також непересічною чистотою духу. Традиційні образи-архетипи, що символізують непоборність, чистоту духу, – молода зелена смерічка, чисті гірські потоки – допомагають авторові наблизити читача до розуміння Гуцульщини як краю, що «хоронить жемчуг чистоти», незважаючи на численні труднощі, боротьбу зі всім «брудом землі». Естецькі модерні мотиви початку XX ст. яскраво втілено в образку «Два шуми» відтворенням звукових, музичних образів, поєднаних із зоровими уявленнями. Такого ефекту митець досягає шляхом художнього відображення всіх найпотаємніших моментів буття Гуцульщини, де людська особистість «розчиняється» серед симфонії природи, стає її складовою одиницею. Описи Гуцульщини такого гатунку дають змогу найефективніше опредметнити національну ментальність. Гуцули, генетично поєднавшись із природним світом, сприймають його самодостатність, саме тому й Гуцульщина є для них символом об'єднання всіх категорій людського буття, що стосуються поняття «батьківщина», «домівка» та «світ». Поєднання таких контрастних

складників людського буття в одне ціле відповідає загалом співіснуванню таких складників й у гуцульському світопросторі. Музичні й акварельні образи, що характеризують світопростір Гуцульщини під час відображення пейзажних замальовок краю, сприяють кращому розумінню морально-естетичної природи мешканців Карпат. Адже парадигма сприйняття своєрідної Гуцульської картини світу відбувається в малій прозі Г. Хоткевича через психоемоційну реакцію ліричного героя, який є її невід'ємною складовою. Такі прямі асоціації навівають уявлення про наявність у малій прозі Г. Хоткевича елементів кларнетизму (Ю. Лавріненко, В. Барка), властивого синтетичній ліриці раннього П. Тичини. Суголосно ментальному антеїзму в образках Г. Хоткевича простежуються впливи ідіостиллю, *haxax legomenon*, що проявився в рисах, властивих, власне, для кларнетизму: «Активно ренесансна одушевленість життя» (Ю. Лавріненко), перейнята енергійними світлоритмами, сконцентрована у стрижневій філософській «ідеї всеєдності», яка витворює поетичний всесвіт достеменною «гармонії сфер» та ін. Використовуючи елементи кларнетизму в образку «Два шуми», митець спрямовує настроєвість ліричного персонажа зовсім в інший бік, даючи зрозуміти, що саме в природному середовищі потрібно шукати сили для власного національного відродження.

Поетика «Гірських акварелей» та «Гуцульських образків», будова їхнього сюжету або найчастіше його відсутність, «розірване письмо» підпорядковані закону безпосередньої передачі миттєвих вражень, емоцій та асоціацій, що ґрунтуються на почуттєвому й настроєвому рівнях. Крізь призму сприйняття мінливості автор осмислює й окремі риси характеру горян: завзятість у роботі – «Кішня», «Повінь»; болісне переживання розлуки з горами – «Марод»; гумор – «Дві дячихи», й екзистенцію їх буття: мотиви непередбачуваності життя, смерті, миттєвості людського існування порівняно із всесвітнім часом – «Пожарище», «Повінь», «Життя», «Злочин природи». Зокрема, у циклі «Гуцульські образки» письменник висвітлив побут та важку працю гуцулів у цілком реалістичних тонах і водночас наголосив на небувалій управності та витривалості верховинців «Дарабов», «Почерез верхи», їх запальній удачі «У корчмі», непередбачуваній психології «Потомок Довбушів», «За Юріштаном». З іншого боку, ці твори засвідчили авторське захоплення гуцульським двовірством, що ґрунтується на поєднанні давніх язичницьких елементів із пізнішими християнськими, фантастичних ірраціональних уявлень із практичним досвідом, набутим і перевіреним упродовж віків «Блуд», «Чарівна палиця».

Зауважимо, що не всі твори в добірках Г. Хоткевича рівнозначні: деякі з них – «Пожарище», «Дві дячихи», «Почерез верхи», «Ранок» – занадто розтягнуті й за своїми художніми ознаками не вкладаються в авторське визначення жанру «акварелі» чи «образка», а швидше наближаються до оповідання; «Жаль за горами», «Недобудована плебанія» – перенасичені надмірним моралізаторством.

Саме в природній гармонії співіснування різних якостей твориться й гармонія Всесвіту. В органічному поєднанні «мікрокосму» й «макрокосму» Гуцульської картини світу заховане почуття любові до безконечного й абсолютного. Ставлячи в центр Всесвітньої природної гармонії сонце, Г. Хоткевич по-різному «освітлює» весь світопростір Гуцульщини, повсякчас невимушено наголошуючи на неоднозначному сприйнятті її внутрішньо-ментального простору, а звідси відбувається пряма проекція на співіснуванні в характері гуцульського субетносу різних складників, що впливають на їх співжиття із гуцульським краєм. Із позиції «чужинця», представника іншого культурного пласту, традицій Слобожанщини. Г. Хоткевич подає огляд гуцульського життя на лоні неймовірної природи Карпат в образках «Село» та «Д'горі». Антеїстичне вираження гуцульської ментальності виявляє свої риси в образку «Село» через постійну констатацію митцем повної причетності життєдіяльності гуцула до всіх процесів, що відбуваються навколо нього. Розмірковуючи над особливостями ментального світопростору гуцула, письменник неодноразово підкреслює ціннісний зв'язок, що існує між гуцулом і місцевістю, де він проживає. Сприймаючи гуцула частинкою природи Гуцульщини, письменник наголошує на тісному й нерозривному зв'язку гуцула не тільки із Гуцульським краєм, а з цілим Усесвітом. Г. Хоткевич, використовуючи символічний опис боротьби рослинного світу за власне виживання, доводить найголовніший закон природи, який панує на Гуцульщині та водночас вражає й зачаровує своєю жорстокістю: «виживає найсильніший». Символічним змістом наповнений епізод досягнення ліричним героєм вершини гори. Так, він, подібно Заратустрі, опиняється на височині, до якої так прагнула його душа, щоб усвідомити всю світову Істину, але не відчуває від того морального задоволення. Автор намагається вслухатися й вдивитися в навколишній світ, установити високо в горах певний гармонійний зв'язок між власними відчуттями та

світопростором, розгледіти в навколишньому істинну сутність буття. Споглядаючи за природою, митець прагне побачити всі «корені речей». Гуцульській ментальності в стосунках із природою властиве не підкорювання природи, а природне злиття, що вражає своєю інтимністю. Гуцул, який постає у творах Г. Хоткевича, не виступає «природоборцем», він живе за законами природи, на рівні інтуїції вникає в сутність її процесів. Досвід саме такого спілкування з природою й становить, на думку А. Покотило, основу нашої української національної духовної культури. Г. Хоткевич дотримується думки, що в гірській місцевості виживає лише її генетично споріднений мешканець, аргументуючи це тим, що в гуцулів, які прожили все життя серед гір, існує внутрішній енергетичний зв'язок із краєм. У стосунках саме таких людей відчувається гармонія єднання з Гуцульщиною. Такими ідеями й думками сповнені образки «Марод», «Гуцул», «Життя» та ін. Прозаїк доводить, що феномен гуцульської ментальності через призму зображення природного середовища, унікальні й неповторні описи гуцульських краєвидів потрібно розглядати з різних сторін: із погляду «чужинця» та «запрошеного», а також із погляду самого гуцула як самостійного носія сакрального позацивілізаційного світу.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, узагальнивши проаналізоване, можемо зазначити, що антеїзм є своєрідним інваріантом української картини світу й світобачення гуцула зокрема. Адже природа у свідомості українців наповнюється символами життя та підноситься над поганською, пантеїстичною поетизацією зовнішнього буття тим, що виступає як резонатор людської душі. Прозаїки початку ХХ ст. у «гуцульських» творах через взаємопроникнення ліричного та епічного способів зображення, поєднання романтичного й реалістичного письма, експресіоністичних та імпресіоністичних елементів, що засновуються на принципі безпосередньої фіксації вражень, спостережень, співпереживань, зуміли розкрити не тільки певну природовідповідність гуцула, а й своєрідне злиття природи й людини, їхніх характерів на позасвідомому рівні.

Джерела та література

1. Бидерман Г. Энциклопедия символов / Г. Бидерман. – М. : Республика, 1996. – 340 с.
2. Бурчак Л. : рец. на кн. : Хоткевич Г. Камінна душа : повість. (Чернівці, 1911. – 376 с.) / Л. Бурчак // Українська жизнь. – 1915. – № 4. – С. 170–173.
3. Денисюк І. На верховині слова (Про майстерність повісті М. Коцюбинського «Тіні забутих предків») / І. Денисюк // Українське літературознавство. – 1966. – Вип. 2. – С. 131–136.
4. Коцюбинський М. Тіні забутих предків / М. Коцюбинський // Коцюбинський М. Вибрані твори. – К. : Держ. вид-во худож. л-ри., 1963. – С. 285–335.
5. Кримський С. Сприймавши серцем, осягнувши розумом (національні архетипи як втілення долі та історичного досвіду народу) / С. Кримський // Віче. – 1993. – № 8. – С. 76–83.
6. Кульчицький О. Основи філософії і філософських наук / О. Кульчицький. – Мюнхен ; Львів, 1995. – 166 с.
7. Михайличенко Б. Цветовая палитра «Горных акварелей» Г. Хоткевича / Б. Михайличенко // Вопросы теории и истории литературы : тр. Самар. ун-та. – 1978. – № 371. – С. 38–43.
8. Ніцше Ф. Народження трагедії з духу музики / Ф. Ніцше // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. М. Зубрицької. – Львів : Літопис, 2002. – С. 55–72.
9. Погребенник Ф. Гнат Хоткевич / Ф. Погребенник // Хоткевич Г. Твори : у 2 т. – Т. 1. / Г. Хоткевич. – К. : Дніпро, 1966. – С. 5–31.
10. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму / Я. Поліщук. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. – 392 с.
11. Приходько І. Гнат Хоткевич (1877–1942) / І. Приходько // Українські класики без фальсифікацій. – Х. : Світ дитинства, 1997. – С. 85–110.
12. Хоткевич Г. Авірон. Довбуш : повісті. Оповідання / Г. Хоткевич. – К. : Дніпро, 1990. – 560 с.
13. Хоткевич Г. Твори : у 2 т. / Г. Хоткевич. – К. : Дніпро, 1966.
14. Юнг К.-Г. Психология бессознательного / К.-Г. Юнг. – М. : Реабилитация, 1998. – 400 с.

Фижделюк Марина. Антеистический взгляд на гуцульскую ментальность в прозаическом творчестве Игната Хоткевича. Рассмотрен сегмент прозаического наследия И. Хоткевича, который выделен среди произведений на гуцульскую тематику. В процессе исследования внимание сосредоточено на сочетании естественного и человеческого в творчестве писателя, выделены основные предпосылки формирования антеистического взгляда. Подчеркнуто, что автор пытается установить гармоническую связь между собственными ощущениями и мировоззрением, разглядеть в окружающей среде истинную сущность бытия настоящего горца.

Ключевые слова: антеизм, Гуцульщина, ментальность, гуцул, Игнат Хоткевич, природа, мировоззрение.

Fizhdelyuk Maryna. Antheistical View at the Hutsul Mentality in the Prose Works of Gnat Khotkevych.

Considered of segment of prosaic heritage by G. Khotkevych, which highlighted among the works on hutsul theme. In process of study focuses on a combination of natural and human in the work of the artist, highlights the main prerequisites for the formation of antheistical view. Emphasized that the author is trying to establish a harmonious relationship between their own feelings and ideology, see environmental true essence of being a true highlander.

Key words: antes, Hutsulschyna, mentality, Hutsul, Gnat Khotkevych, nature, ideology.

Стаття надійшла до редколегії
23.11.2015 р.

УДК 82.081: 882

Оксана Філатова

Наративна стратегія автора авангардного роману

У статті на матеріалі експериментальних романів «Голяндія» Д. Бузька, «Пригоди Мак-Лейстера, Гаррі Руперта та інших» М. Йогансена, «Інтелігент» Л. Скрипника, «Золоті лисенята» Ю. Шпола розкрито особливості наративної стратегії, що формувалася в умовах трансформації української літератури початку ХХ ст.

Ключові слова: наративна стратегія, дискурс, комунікація, діалог, автор, авангардний роман.

Постановка наукової проблеми та її значення. Кожна історична епоха вирізняється власною «епістемою» – специфічним «проблемним полем», прикметно репрезентованим відповідним рівнем «культурного знання», що реалізується в мовленнєвій практиці як певний мовний код – кодекс норм і заборон [4, с. 60]. Трансформація попереднього мовного коду знаходить своє вираження в наративному дискурсі, зокрема в структурі комунікації між автором і читачем, взаємодії між наратором та персонажем, наратором і культурним контекстом, в особливостях розповідної техніки. Наративний аналіз як метод вивчення процесів комунікативної взаємодії, типів суб'єктності та специфіки їх утілення, рівнів існування естетично значущої інформації на всіх текстових рівнях (сюжетно-композиційних структур, характерів, ситуацій, літературних формул тощо) не лише дає змогу з нового ракурсу експлікувати семантику, синтактику й прагматику художнього тексту, а й системно осмислити комунікативно-дискурсивні практики в координатах українського літературно-художнього простору.

Аналіз досліджень цієї проблеми. До проблеми наративу як специфічної категорії організації художнього світу звертаються українські дослідники різних методологічних спрямувань. У межах сучасних наукових студій теорію оповіді, питання наративних стратегій, своєрідності розгортання наративного дискурсу більшою чи меншою мірою вивчають Т. Гундорова, Л. Мацевко-Бекерська, А. Няму, І. Папуша, М. Ткачук, О. Ткачук. Окремі аспекти комунікативного зв'язку автор–текст–читач висвітлювали В. Агеєва, О. Астаф'єв, А. Біла, Н. Бернадська, М. Гіряк, Н. Загоруйко, С. Павличко, М. Руденко та ін.

Мета статті – на матеріалі експериментальних романів «Голяндія» Д. Бузька, «Пригоди Мак-Лейстера, Гаррі Руперта та інших» М. Йогансена, «Інтелігент» Л. Скрипника, «Золоті лисенята» Ю. Шпола розкрити особливості наративної стратегії, що формувалася в умовах трансформації української літератури початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Реалізація українськими футуристами на початковому етапі плану деструкції культурних кодів національної спадщини, а згодом апробація задекларованих нових категорій творчої діяльності тісно пов'язані з намаганням визначити роль митця не лише як порушника конвенційних умовностей, а й генератора ідеї духовної свободи. Імператив свободи в комунікативній події звільняв письменника від іманентного для традиційної літературної парадигми тягаря моралізаторства й авторитаризму, а читача – від традиційного сприймання художнього твору та формування конвенційних почуттів. Ініціюючи максимальну реформацію процесу рецепції літературного продукту, адепти нового мистецтва відхиляють й установку на психологічне порозуміння автора з читачем, що заперечується як усталений знак «старого мистецтва».